

vjernike te kao „iščekivanje nove tvorevne koja dolazi!“ Ipak, sada, kada imamo Bibliju, ova čudesna djela više nisu potrebna, tako da nisu ni uobičajena (140). Konačni argument koji Schreiner iznosi ističe da su svi veliki reformatori u prošlosti bili nekontinuiti, odnosno, pristajali su uz sličnu teologiju koju on zastupa. Premda priznaje da su možda bili u krivu, jer su zabludivi ljudi, ipak „ne bismo smjeli previše brzo odstupiti od njihova gledišta“ (140).

U „Epilogu“, Schreiner ponavlja kako duhovni darovi nisu „pitanja prvoga reda“. Evandeoski kršćani trebaju naučiti o takvim pitanjima razgovarati u ljubavi, „na načine koji su dobrotvorni i dobrotivi“ (142). Stoga, odlučio je „knjigu zaključiti izjavom: ‘Ako imam pravilno gledište o duhovnim darovima, ali nemam ljubavi, onda sam ništa.’“ Knjiga tako završava u istom duhu kako je počela, a isti je duh dosljedno prisutan na svim njezinim stranicama.

Ovo je pastoralna knjiga o darovima, a ne akademska rasprava. Uči nas, ne samo o temi koju razlaže nego i o načinu na koji trebamo promišljati o polemičkim pitanjima s braćom i sestrama koji se ne slažu s nama. Njezina relativna sažetost i jednostavnost, zajedno s „Pitanjima za razmišljanje“, pokazuju da je dostupna, kako za pojedinačno tako i za grupno proučavanje. Naravno, postoje egzegetski i teološki detaljnije knjige o duhovnim darovima iz oba kampa. Nakon što sam pročitao ovu knjigu, preporučio bih je kao priručnik koji nam pomaže da razumijemo i konture rasprave i način na koji smo pozvani raspravljati u ljubavi. Zbilja, ako je Augustin rekao: „Vjerujem da razumijem“, ova nam knjiga pokazuje da trebamo voljeti kako bismo mogli ispravno raspravljati.

Miroslav Balint-Feudvarski

John H. Walton

Old Testament Theology for Christians: From Ancient Context to Enduring Belief (Starozavjetna teologija za kršćane: od drevnog konteksta do trajne vjere)

Downers Grove, Illinois, SAD, IVP Academic, 2017, 306.

Stari zavjet se još uvijek, do danas, pogrešno tumači i često koristi krivo, pa čak ga mnogi kršćani smatraju zastarjelim, mišljenja je Walton, stoga je ključni cilj knjige promijeniti takva mišljenja. Knjiga namjerava pomoći crkvama u boljem razumijevanju hebrejske Biblije te jačanju vjere kršćana (14), pokušava „izgraditi most između akademije i Crkve“ (26). Waltonov je pristup sasvim drugačiji; nije puko ponavljanje drugih; upravo zbog toga će knjiga čitatelju izmijeniti neke od „starih“ pogleda i perspektiva o starozavjetnim pričama.

Walton nam pruža uvid u svoje poglede i razumijevanje starozavjetne teolo-

gije, uzimajući u obzir važnost dubinskog čitanja, izraelski povijesni kontekst i svjetonazor, uspoređujući ga s drevnom bliskoistočnom literaturom (npr. mezopotamijskom i egipatskom). Walton uvjerava da je njegov teološki pristup „namjerno kršćanski i široko evanđeoski“. Također, njegovo čitanje Staroga zavjeta je iz „izraelske perspektive“, a ne s novozavjetnog polazišta (25). Misao je vodilja autora da je Biblija prožeta od početka do kraja jednom središnjom temom: prisutnost Boga i njegov odnos prema ljudima. Stoga, Stari i Novi zavjet čine holiističku (jednu cjelovitu) priču i daju nam bogatiju objavu o Bogu, njegovoj svrsi za čovječanstvo i trajnom (kozmičkom) planu.

Walton je knjigu složio u osam podužih poglavlja. Svako je poglavlje organizirano na gotovo isti način, prolazeći kroz središnje teološke teme Staroga zavjeta. Postoji obrazac svakog poglavlja, prvo, temeljita prezentacija izraelskog pogleda i razumijevanja relevantnih tema. Dalje, kontrast i komparacija s drevnim bliskoistočnim tekstovima čitatelju daju prikaz mogućega izraelskog shvaćanja Boga i stvaranja. Drugi dio svakog poglavlja proučava kontinuitet ili diskontinuitet s novozavjetnom teologijom, što uvelike pomaže čitatelju sve zajedno povezati u jednu cjelovitu priču.

Uvodno poglavlje daje nam metodologiju i pristup starozavjetnoj teologiji koju Walton predstavlja u knjizi. Neke od tih hermeneutičkih tema su: Stari zavjet treba razumjeti u njegovu drevnom kontekstu, pritom imajući na umu preobrazbu kroz božansku objavu (kristološko usmjerenje); temeljni su božanska prisutnost i odnos s Bogom; nadilazi se tradicionalna egzegeza iako time ne kritizira tradicionalnu teologiju; Stari zavjet je sam po sebi mjerodavan; i namjerno je kritički, ali evanđeoski ukorijenjen. Njegovo je tumačenje „utemeljeno na autoritetu, teocentrično usmjereno“ (3).

U drugom poglavlju Walton obrađuje temu Jahve i bogovi. Mislim da je ovo jedno od kritičnijih poglavlja s obzirom na to da je pitanje Jahvine jedinstvenosti jedno od najraspravljanijih pitanja do danas. Neki možda smatraju da autor nije dovoljno razmotrio druge interpretacije, no unatoč tome, iznio je značajan pogled i razumijevanje te teme u kontekstu drevne bliskoistočne literature. Dubinski pogled na svjetonazor i praksu drevnoga Bliskog istoka izniman je i smatram ga korisnim u proširenju znanja o Starom zavjetu. Tematika o Božjim svojstvima je fascinantna; prvo počinje s gledišta Izraela, a zatim je autor postavlja u širi kontekst drevnoga Bliskog istoka. Zaključak je da je božanska zajednica shvaćena na „drugačiji način“ od ostatka drevnog svijeta i s pravom napominje da Stari zavjet ne podržava niti razvija novozavjetni nauk o Trojedinom Bogu. Izraelci su Božji narod „uvedeni u božansku zajednicu, u savezu sa svojim Bogom i uvučeni u identitet Jahve jer su bili određeni svetima, kao što je i on svet“ (65). Dakle, ekskluzivno štovanje, odnos kroz savez, božanska prisutnost i Jahve kao Otkupitelj ističu se kao nastavak u novozavjetnoj teologiji (67-68).

Treće poglavlje iznosi teologiju stvaranja, Kozmos i čovječanstvo. Autor je vrlo oprezan da ne učitava u tekst onog čega nema; niti bi to imalo ikakvog smisla u okviru drevnog svjetonazora (npr. teorija velikog praska). Naša teologija stvaranja upravo potječe iz Starog zavjeta i doznajemo da je „Jahve taj koji je dao (i nastavlja davati) oblik, organizaciju, poredak i svrhu kozmosu, uključujući ljude i društvo u kojem žive. Vidimo da je izraelska teologija stvaranja bila mnogo bliža ostatku drevnog svijeta nego našoj“ (81). Starozavjetna teologija usredotočuje se na ljudsku ulogu i podrijetlo, ljudski identitet i funkcije. Izraelci su svoj identitet i značenje pronašli u svom Bogu i božanskom danom statusu kroz sklopljen savez. Razumijevanje je ljudske prirode u Starom zavjetu osnovno, ali valjano još i danas, a svrha cijelog čovječanstva je biti u odnosu s Bogom.

Četvrto poglavlje objašnjava i rasvjetljuje tematiku Savez i kraljevstvo u Starom zavjetu. Savez između Jahve i njegova naroda temeljio se na izboru, što je ustupilo novi status narodu. Preneseni je status omogućio ljudima da budu u odnosu sa svojim Bogom i da se uključe u Božji plan i svrhu. Ovakav je savez sigurno bio novost u drevnom svijetu jer su drugi bogovi sklapali saveze samo s kraljevima, a ne s čitavim narodima. Walton kaže: „Savez treba promatrati kao formalni odnos koji pruža mehanizam za otkrivanje; tada je sam po sebi temelj za sve dublje razumijevanje, što znači imati odnos ukorijenjen u identitetu s Jahvom“ (113). Nadalje, autor raščlanjuje razvoj saveza u četiri vitalne faze: odnos (npr. Abraham i njegova obitelj); prebivalište (npr. Tora za život u prisutnosti); vladavina (kraljevstvo); i spasenje (Novi savez u Kristovoj krvi). Zemlja, koja im je dana, dio je njihova saveza s Bogom i tako postaje sveti prostor na Zemlji za Jahvu, koji prebiva među njima. Autor završava poglavlje onim što iz tog saveza preuzimamo u novozavjetnoj teologiji. I s pravom ističe da savez nije plan spasenja u Starom zavjetu premda, kada se osvrćemo sa stajališta Novog zavjeta, prepoznajemo soteriološki aspekt koji Izraelci ne bi vidjeli.

Sljedeće poglavlje obrađuje temu Hram i Tora. Ovdje se prožima ideja reda (poredak) u stvaranju, kanaliziran kroz sveti prostor koji Božji narod održava u čistoći. Detaljno, Walton daje čitatelju uvid u sve značajne elemente (tj. rituale i čistoća / svetost) i njihovu važnost u štovanju i služenju Božjeg naroda. Nadalje, zakon (tj. Tora i Dekalog) ne smije se promatrati kao skup pravila. Već je to krajnja mudrost koja je dana vođama naroda, pomažući im u stvaranju izraelskog identiteta i održavanju reda (poretka) u zajednici, nikako u stvaranju novog društva. Ne radi se samo o etici (iako je to jedan od rezultata); umjesto toga, riječ je o odražavanju „svetog statusa koji im je dodijelio u svijetu u kojem su živjeli“ (161). Walton na kraju poglavlja nudi zanimljivo razmatranje o identitetu (izraelski zajednički identitet nasuprot novozavjetnom individualnom identitetu u Kristu) i svetosti kao paradigmi ponašanja koja podržava i održava Jahvin poredak na Zemlji.

Grieh i zlo, naslov šestog poglavlja, daleko je najzanimljivije s obzirom na sve aktualne debate i razna mišljenja o toj temi. Tako Walton počinje neobičnom premisom suvremenom čitatelju: „Drevni svijet nije zlo definirao u moralnom smislu“ (183). Slijedom toga, zlo ima veze s redom (poretkom) nasuprot neredu (kaosu). Stajalište Staroga zavjeta je da je grijeh manje-više poremećaj u ljudsko-božanskom odnosu, gdje ljudi ne uspijevaju ostvariti svoj božanski poziv i prepoznati svoja dana ograničenja (188). Zatim pojašnjava pojmove i razjašnjava nespornosti: demoni, sotona (tj. đavao) i zmija. Walton s pravom ističe da Stari zavjet pokazuje kako Jahve nema (dostojnog) protivnika i da se ne bori ni sa kime za svoju vlast (195). Stoga, referenca o padu „sotone“ u Starom zavjetu trebala bi se tumačiti unutar njezina kulturnog i danog konteksta određene knjige, a ne unutar novozavjetnog razumijevanja (201).

Sedmo poglavlje govori o Spasenju i zagrobnom životu u hebrejskoj Bibliji. Čitatelju se pruža uvid u drevni pogled na spasenje i zagrobni život, koji se uvelike razlikuje od naših modernih vjerovanja. Koncept individualnog spasenja, raja / pakla i uskrsnuća u osnovi ne postoji u Starom zavjetu. Za Waltona to znači da će nam izraelsko vjerovanje u vezi s tim pitanjima pomoći u razjašnjavanju fokusa naše vjere i stvarne svrhe. Naime, mi smo spašeni i dobili smo novi identitet kako bismo surađivali s Bogom (tj. spašeni za), ne radi se samo o tome da „ne idemo u pakao“ (tj. spašeni od) ili da imamo druge povlastice (259-60).

Za kraj, osmo poglavlje služi kao zaključak za cijelu knjigu. Sviđa mi se što se Walton suočava s često postavljanim pitanjima i pokušava odgovoriti na njih, čime ih demistificira i daje čitatelju bolje razumijevanje koje prenosi Stari zavjet. Walton se ne boji hrvati s teškim pitanjima (npr. Je li se Bog promijenio, Božji kompromitiran ugled, aktualne debate kojima se Biblija ne bavi – znanost, pitanja spolova, moralne problematike) te uistinu uspijeva zadržati autoritet Svetoga pisma. Autor izlaže koju ulogu i kakvu vrijednost ima starozavjetna teologija u konstruiranju moderne teologije. Na kraju poglavlja nalaze se sažeci na temu kontinuiteta i diskontinuiteta između Starog zavjeta i novozavjetne teologije koji su korisni alati za daljnje proučavanje i brzi pregled.

Ukratko, knjiga sadrži ono što je autor namjeravao izreći u svim aspektima. Raspiruje novu strast i interes za stranim, dalekim svijetom koji je nepobitno povezan s našom kršćanskom vjerom. Napisana je stručno, s puno korisnih referenci / izvora, tablica i zasebnih objašnjenja teoloških koncepata i ključnih biblijskih pojmova. Stoga, knjiga služi kao izvrstan izvor za početne starozavjetne studije u teološkim i biblijskim školama te crkvama. Moglo bi se požaliti na duljinu knjige i Waltonovu tendenciju da se ponavlja. Ipak, to ne oduzima od kvalitete i vrijednosti same knjige. Njegova je teologija jasno argumentirana i dobro istražena, pružajući uvid u nove trendove u starozavjetnim studijama. Uz to, autor daje različita akademska mišljenja i uspoređuje ih s vlastitim. A dovoljno je skroman

da prizna da nemamo sve odgovore. Relevantnost knjige leži u autorovim riječima: „Starozavjetnoj teologiji se mora pristupiti neovisno o novozavjetnoj teologiji, jer se novozavjetna teologija ne može konstruirati izolirano od starozavjetne teologije“ (20-21).

Monika Bajić

Christopher Ash

The Book Your Pastor Wishes You Would Read (But is Too Embarrassed to Ask) (Knjiga koju bi tvoj pastor htio da pročitaš [ali se previše srami da ti to predloži])

The Good Book Company, Epsom, 2019., 128 str.

Ova knjiga nije namijenjena meni, ali bila bi izvrsna za tebe. Osim ako si, poput mene, pastor. Previše često kršćani čuju propovijed ili pročitaju knjigu o nekom pitanju, i odmah pomisle na nekoliko ljudi koji bi to trebali čuti ili pročitati. No nisam na to mislio. Ne razmišljam sada o načinima na koje bi drugim ljudima pomogao sadržaj ove knjige, dok istovremeno mislim da sâm nemam što naučiti. Naprotiv, knjigu je napisao bivši pastor, za kršćane koji imaju pastore koji se brinu za njih. Autorovim riječima, on želi „govoriti tebi, prosječnom članu Crkve... o tome kako se ti možeš brinuti za svoga pastora“ (10).

Christopher Ash piše iz osobnog iskustva koje je stekao isprva tijekom deset godina pastoralne službe, a zatim i kao ravnatelj službe za poučavanje, što mu je omogućilo da stekne uvide subjektivne i objektivne naravi. Odlučio je pomoći članovima Crkve da svome pastoru pomognu obavljati službu, ne samo dobro nego i radosno. Knjigu počinje izjavom da je skrb za pastore zapravo briga za same sebe i nešto što bi svaka crkva trebala željeti činiti. „Svi trebamo brinuti za svoje pastore, a – paradoksalno – u našem je najboljem interesu da to i činimo. Ako ti i ja ne budemo brinuli za svoje pastore, onda ni oni neće moći skrbiti za nas“ (11). U Uvodu daje kratku viziju o tome kako bi svima bilo divno kada bi se ovakva uzajamna skrb vršila u lokalnim crkvama te kako bi to prouzročilo rast u kristolikosti, zbog čega bi naše crkve postale poželjne da se u njih uključe i ostali.

Prije nego što je čitateljima iznio sedam vrlina, koje bi u pastorima potaknule radost kada bi ih članovi Crkve naučili i koristili, počinje pokazujući da su i pastori samo ljudi jer ih se obično promatra onda kada su „najviše uglašeni“ (13), a ne onda kada su kakvi doista jesu. To čini tako što iznosi deset biografskih skica različitih pastora ponedjeljkom ujutro. Naravno, skice su izmišljene, ali se čine stvarne jer oslikavaju situacije i okolnosti koje su zbilja bitan sastojak redovite službe prosječnoga pastora.

U ovim isječcima predstavljen nam je pastor koji se bori pod pritiskom pasto-